

նա-
ւե-
ն
1 ր-

1891
րդի)
Հա-
հե-
20-
տոն

դու-
21
Պո-

յա-
Յոյի
որիկ
ուհի
ամբ

կան

երը
ուսմ
Սի-

րա-

ՆՈՐ-ԴԱՐ

Տարեկան 10 րուբլի, վեց ամիսը՝ 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 փոխադրութեան համար՝ 1 րուբլի. Թառնակ. Редакция «Норъ-Даръ»
ամիսը՝ 1 րուբլի. Հասցումը՝ 5 կոպեկի կամ Times. Redaction «Nor-Dar».
Քառասունը զրոյս մէջ են Թիֆլիսում ամիսը իւրաքանչեւ րուբլի
Թիֆլիսում իւրաքանչեւ րուբլի 2 րուբլի, քիւրսիները համար կը վերադառնան

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

«Նոր-Դար»-ի խմբագրութիւնը տեղափոխուելով, ներկայումս գտնուում է Պուշկինսկայա փողոցում, քաղաքային սկուեթի դիմացը, Տէր-Ասատուրովի (նախկին Քեդիստե-եան) տանը № 14. Մուտքը բա-կին:

ԲԱՎԱՆԴԱՎՈՒԹԻՒՆ.

Մտրակողները:
Ք. Բոնիկոն. — լուրերը,
Թ. Սիւրգուլով. — Հին-
Նախկինները:
Քաղաքական. քաղաքական լու-
րերը:
Խառն լուրերը:
Իմ խոհերը:
Հեռագրերը:
Յայտարարութիւնները:

ՄՏՐԱՎՈՐՆԵՐ

«Հարկաւոր է մտրակող ուղղու-
թիւն, մտրակել, հարուածել ժողո-
վրդի՝ հասարակութեան պակասու-
թիւնները մերկայանել. ինչպէս հի-
ւանդին բժշկելու համար հարկա-
ւոր է հիւանդութիւնը մերկայանել,
այդպէս էլ հասարակական, ժողովրդ-
ական պակասութիւններն ուղղե-
լու համար պէտք է այդ պակա-
սութիւնները մերկայանել. թէ չէ՝
պակասութիւնը որքան որ ծած-
կես, այնքան աւելի կորստաբեր
հետեանքներ կարող է ունենալ:—

ԻՄ ԽՈՒՆԵՐ

ԻՄ ցանկութեան հայերը եւ լուսաւորու-
թիւն XIX եւ նախկին դարերի՝ հայոց լու-
սաւորութեան զանազանութիւնը: Մի հոգի-
հանդիսու Հոգեւորականները Սովետների
Թիֆլիսումները եւ ինչպիսիք զանազանութիւն

Թէ մեր եւ թէ եւրոպական կեանքի
մէջ պատահում են դէպքեր, որոնց
վրայ արժէք երբեմն-երբեմն ուշադրու-
թիւն դարձնել, բայց որոնք շատ ան-
գամ վրեպում են մեր ուշադրութիւնը
ոչ այնքան այն պատճառով, որ այդ
երեւոյթներն ինքն ըստ ինքեան ան-
նշան են՝ այլ որովհետեւ այդ երեւոյթ-
ները շատ հաճախեցնում են նոյն խի-
նելիքի ներքին բովանդակութեան ան-
համապատասխան արտայայտութեամբ
են մատակարարում հասարակութեան:
Ուշադրութիւն դարձնել այդպիսի երե-
ւոյթները վրայ—ահա իմ խոհերն
նկելը: Եւ մտադիր չեմ ընթերցողնե-
րին մշակուած յօդուածները առաջար-
կելու յատկութեամբ՝ ասպարէզ նե-
տուել, քաւ լինել, շատ է ինչ, եթէ իմ
խոհերս բարեմիտ ընթերցողներին մը-
տածելու նկիւն կարողանամ մատակա-
րարել, բայց ուսուել եւս հեռի եմ քո-
րը հասարակական անուշադիր մնա-
ցած երեւոյթները շոշափելու մտքից,
եւ միայն ցանկանում եմ անել այն,
ինչ որ կարող եմ, թող՝ աւելին անե-
լով կարող է:

Եթէ մեր լրագրութիւնն անխնայ
մտրակել է մեր ժողովրդական ախ-
տերը եւ շարունակում է մտրա-
կել, եւ մեր ժողովուրդը դիմանում
է այդ հարուածներին—դա արդէն ա-
ռաջագիծութեան նշան է. եթէ մի
ժողովուրդ տեսնում է իւր արա-
տաւոր կողմերը, եւ չի վախենում
այդ արատաւոր կողմերը մերկա-
յանելուց, կրնանակէ նա քաղաքա-
կրթական զարգացման, ինքնաշա-
նաչութեան որոշ աստիճանի է
հասել. եւ այդ երեւոյթը հենց
միտրակական է մեզ համար:»

Սոյն խօսքերը լսում են ընդ-
հանրապէս մեր մտրակողների բե-
րանից—մեր խօսքը ոչ թէ միայն
լրագրական մտրակողների մասին
է, այլ եւ այն ամենքի մասին,
որոնք, կարծես, ուրիշ խօսք չու-
նին, բայց եթէ հայ ժողովրդի
պակասութիւնների մասին խօսել.
եւ այդ պարծանք են համարում
իրենց համար:

Ճշմարիտ է, որ ժողովրդի, հա-
տարակութեան պակասութիւնները
ծածկելը անիմաստ խորհուրդ է,
որովհետեւ ցաւը բժշկելու համար
հարկաւոր է լայնի տեսլ, ուսում-
նասիրել: Միայն մտքը միայն
կարող է առել թէ ժողովրդական
վատ յատկութիւնները պէտք է
ծածկել, որ օտարների առաջ ա-
մօթով չմնանք. մտրակող ուղղու-
թիւնը, պակասութիւնները հա-
րուածելը հարկաւոր է, — բայց ար-

կան մի ժամանակ, որ եւրոպայի
լայտնի ճանապարհորդները հայերն
անուանում էին միջնորդ եւրոպական
լուսաւորութիւնն ու քաղաքակրթու-
թիւնը Ասիայում հաստատուելու Որքան
էլ այդ նպատակներ կարծիքն այժմ
չափազանց թուի մեզ վերաբերմամբ,
բայց եւ այնպէս չէ կարելի ուրանալ,
որ դա անհիմն ենթադրութիւն չէ:
Հայերն ի ընդ օժտուած լինելով ա-
ռանձին մտաւոր ընդունակութիւննե-
րով, իրենց պատմական կեանքի բոլոր
շրջաններում եւս միշտ արթուն ու
պատրաստ են եղել ընդունելու գե-
տութիւնը, ընդհանուր մարդկային
մտքի արդիւնքները՝ առանց խորու-
թիւն դնելու, թէ սրտեղից է գալիս
դա՝ Յունական ելլալուց, Ասորական
լեռներէն, թէ Արարական անապատ-
ներից, Քաղաքական կեանքի արհա-
ւելքները չեն կարողանում հանգցնել
հայի այդ եռանդը, գիտութեան կան-
թելը թէկա աղօտ, բայց գործնալ
փայլելի է հեռաւոր միջնաստիճան-
ներում լեռները եւ անտառների միջեւ
Ամեն մի շրջան, որի միջոցին հայ աղ-
քը միջոց է գտել փոքր ինչ խաղաղ
կեանք վարելու: Թողիլ է իւր հետեւ
հայի մտաւոր անդադարում ուսու-
նացնելով ոսկի, արծաթի, պղնձի, գու-
ցի եւ երկաթի դարերը:

Բայց ոչ մի դար հային չէ առել
գիտութեան լայն ժողովրդի հետաւոր
անկիւններում տարածելու, գիտութիւ-
նը ժողովրդականացնելու: Թէկա ոչ ոք
գիտութեան եւ ժողովրդի միջեւ չենա-

ղեօք այդ մտրակող կողմում ուղ-
ղութիւնը կատարուել է մեզնում,
ինչպէս հարկաւոր էր, որ կատա-
րուէր, եւ արդեօք այդ ուղղութիւ-
նը այն ձեւով, ինչպէս կատարուե-
լէ, օգուտ է տուել, թէ աւելի
վնաս: Ահա թէ ինչի մասին պէտք
է ուշադրութիւն դարձնել եւ մը-
տածել:

Մենք գտնում ենք, որ մեզնում
տիրող հարստ ուղղութիւնը այն
ձեւով, ինչպէս որ կայ, թէ մեր
մամուլի մէջ եւ թէ ամեն մի հայի
բերանում,— դա ոչ թէ մի գովելի
յատկութիւն է, ինչպէս իրենք ի-
րենց հաւատացնում են տկարա-
միտներն ու պարզամիտներն, այլ
մի ցաւալի երեւոյթ է. դա ոչ թէ
աւելի օգուտ է տուել եւ տալիս,
այլ վնաս: Եւ այդ ուղղութիւնը
պակասութիւնները գտնելու ճիշդ-
տունը ոչ թէ մեր բարոյական
արժանաւորութիւնն է, այլ, ընդ-
հակառակն, մեր ամենամեծ պա-
կասութիւններից մէկը:

Եթէ բժիշկն իւր հիւանդի ցա-
ւը մերկայանում է, այդ անում է
նա միայն Բժշկիչ— համար. ինչ օ-
գուտ կը լինէր հիւանդին, եթէ
բժիշկը լայտնէր նրան թէ որքան
ծանր է նրա հիւանդութիւնը, որ
առաջ չէր իմանում, ինքը հիւան-
դը, բժիշկը լայտնէր այդ եւ երեսի
վրայ անխնայ թողնէր հիւանդին,
հոգ չտանէր նրա ցաւին դեղ ա-
նելու: Զէ որ այդպիսի լայտնու-

կան պատ չէ քաշել, բայց դարձեալ
գիտութիւնը մնացել է առանձնացած,
միայն մի որոշ դասակարգի սեպհա-
կանութիւն դարձած,

XIX դարը, կամ գոնէ այդ դարի
երկրորդ կէտից հայի համար ըս-
կուած է մի նոր շրջան, որը իւր բնա-
ւորութեամբ որոշակի տարբերում է
նախկին շրջաններից. դա՝ գիտութեան
ժողովրդականացման շրջանն է, երբ
ընդհանուր մարդկային մտքի ար-
դիւնքները լուսաւոր հեղեղով ողողում
են եւ թափանցում ամենախուլ ան-
կիւններն, երբ այլ եւս գիտութիւ-
նը տարածում չլինելով իւր արտասա-
նը փերմելի գլխին, անտառների թա-
ւաններում որոնելու դուրս եկաւ ա-
ռանձնաբաններից: Վարելով գիտու-
թեան ծաղաւ ժողովրդի վրէպն ա-
զատելու լայն շրջաններ իւր պատգմ-
քն ահա այնտեղից, ուր կարծում էր
թէ կեանքը թմրած, համաւեա մե-
ռելային դրութեան է հասած, հեռա-
ւոր գիւղերի խուլ անկիւններից, դուրս
են գալիս անհասանելի, որոնք Պրոմե-
թէոսի բոցավառ ջաշը բարձր բռնած,
գիւնում են առաջ եւ ոչ միայն հայ
ազգի մտաւոր կեանքի առաջնորդ,
այլ եւ լուսաւոր եւրոպայի գիտութեան
առաջնորդի մէջ պատուարիք դաս-
տիարակ են հանդիսանում:

Այն միջոցին, երբ հայի դրացի աղ-
քերը, անհամեմատ առաւել նպաստա-
ւոր պայմաններին մէջ լինելով հա-
ղեմ, խաղաղութեան էին եւ մենչեւ օրս

թիւնը հիւանդին չի առողջացնիլ,
այլ միայն հոգւով կ'նկճի նրան եւ
մինչեւ անգամ յուսահատութեան
մէջ կարող է ձգել:

Այդպէս պէտք է հասկանալ եւ
ժողովրդական ախտերը մերկայան-
լու ժամանակ. այդ մերկացումն եւս
պէտք է կատարուի միմիայն բը-
ժշկելու նպատակով. ոչ մի ուրիշ
տեսակ մերկացում կարող չէ օգ-
տակար լինել:

Բայց մեր հարստ ուղիւ, իսկապէս
ասած, պարստաւոր, մեծ մասամբ
մոռանում են իրենց մտրակելու
նպատակն եւ իրենց գործը կատա-
րած վերջացրած են համարում
միայն նրանով, որ բաւականանում
են ժողովրդի արատաւոր կողմերը,
վատ յատկութիւնները մատնանիշ
անելով, եւ ուրիշ ոչինչ: Նրանք
այդ հարստ ուղիւ կատարում են
միայն նրա համար, որովհետեւ
անձնական զուարճութիւնն են գտ-
նում, տեղի անտեղի մտրակելով,
հարուածելով, դոնքիշտական լար-
ձակութեան գործելով:

Այդպիսի անիմաստ հարստ ուղիւ
ուղղութեան անմիջական հետեան-
քն այն է, որ մեր ժողովրդին վե-
րագրում են նոյն խիւլ այնպիսի
պակասաւոր կողմեր, որ նա չունի,
եւ այդպէս քիւրսի անողներն ի-
րենց հոգու մէջ փառաւորում
են համարում իրենց, քանի որ
այդպիսիների բոլորի փափագն է
միայն պակասութիւններ գտնել եւ

էլ խաղաղութեան տեղափոխութեան
խուլ խաւարի մէջ, հայի միտքը գաւա-
ռաւորութեան ճանապարհը եւ ա-
հա թէ ինչու դարձմանը չէ, երբ
եւրոպացիները դիտելով մեր կեանքի
այդ լուսաւոր հոսանքը, ակամայ պե-
տի տեսնելին նրա մէջ մի գործող ոյժ,
որը, նրանց կարծիքով, պիտի մեծոց
դառնար եւրոպական գիտութեան
լայր հայի ձեռքով Ասիայում վառե-
լու:

Բնական է, որ այսպիսի հանգա-
մանքներում պիտի կազմուէին առան-
ձին դասակարգեր, որոնց ձեռքով գե-
տութեան լայն պիտի մատակարա-
րուէր հայ ժողովրդին, որոնք հասարա-
կութեան շահերին նուիրուած՝ դեկա-
վար պիտի հանդիսանային նրա մտա-
ւոր անդադարում:

Եւ լրեւալ, մենք տեսնում ենք, որ
արդէն գոյութիւն ունեցող հոգեւոր-
կան դասակարգին աւելանում են եր-
կու նոր դասակարգեր՝ ուսուցիչները եւ
գրագէտները դասակարգերը, որոնք
գործելով որոշ պայմաններին մէջ, ու-
նեն նաեւ իրենց որոշ պաշտօնները:
Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է,
որ այդ պաշտօնները գոյութիւն են
ստացել հենց այն օրից, երբ երեւան
են եկել հայ կեանքի մէջ առաջին
ուսուցիչն ու առաջին գրագէտը: Բայց
երբ ժամանակի ընթացքում, բազմա-
նում են գրագէտները, պիտի բազմա-
նային եւ աւելի ակնյայտի կերպով
պիտի դաւա տային իրենց գոյութիւնը

ուրիշի վրայ յարձակուել, որքան
կարելի է շատ մարդկանց վրայ եւ
նոյն խիւլ բոլոր ժողովրդի, ամբողջ
ազգի վրայ:

Ողորմելիներ, կարծում են՝ եթէ
ուրիշներին, բոլոր ժողովրդին քն-
նադատեն, նրանց պակասութիւն-
ները գտնելով, իրենց բարոյապէս
բարձրացրած կը լինեն նրանց առաջ,
որոնց շրջանում արտասանում են
իրենց խօսքերը...

Ոչ մի ժամանակ մարդ բարոյա-
պէս այնքան ընկած չի լինում, հոգ-
ւով այնքան նուաւատացած, առա-
քինութեան տանող արիւթ լինում
այնքան թուլացած չի լինում, որ-
քան այն ժամանակ, երբ որ նա
իւր մէջ այնքան պակասութիւն-
ներ է գտնում, որքան հայ ժողո-
վրդի մէջ ամեն մի իւր ինքնաշա-
նութեան հասած անհատ գտնում է:

Ինչեւր տեսն, ինչ ու ինչ պա-
կասութիւններ ասես, որ մեր լրա-
գրութեան մէջ աստեղակ տարի-
ների ընթացքում բարդուած չի-
նին հայ ժողովրդի ոչ թէ մի կամ
միւս դասակարգի գլխին, այլ ամ-
բողջութեան գլխին: Սակայն մեր
խօսքը լրագրութեան կատարած
այդ անարժան գերի մատին չէ, ու-
րովհետեւ մեր լրագրութիւնն էլ
արձագանգ է միայն մեր հասարա-
կութեան: Մենք խօսում ենք նրա
մասին, որ այսօր գրեթէ ամեն մի
իրեն խելահաս համարող հայ մտրդ
պատրաստ է ամբողջ ազգին քննա-
նալ:

Նաեւ այդ պաշտօնները, որոնց մէջ,
անխնայ, առաջին տեղը բռնում է
նկիւնական ազատութեան խնդի-
րը:

Եւ ահա վերջին ժամանակներս ա-
ւելի ու աւելի լսելի են լինում հայերի,
գաղազաւորների մեր ուսուցիչները, մեր
գրագէտները, եւ մենչեւ անգամ, մեր
հոգեւորականների նկիւնական գրու-
թեան անուշադրութեան մասին, ա-
ւելի եւ աւելի զգալի է լինում այդ
դասակարգերին նկիւնականապէս ա-
պաշտելու կարեւր:

Հոգեւոր դասակարգը նոր չէ մեզ
համար: Նրա գոյութիւնը սկսում է լի-
նելով մեզանց շատ հեռաւոր, Նոյն
խիւլ հիւանդութեան դարերից, ժամա-
նակի ընթացքում ստացել է իւր ու-
րոյն կազմակերպութիւնը, որը սակայն
հայ ժողովրդի կենցաղին լիովին հա-
մապատասխան բնաւորութիւն է ունե-
ցել: Կուսակցուն հոգեւորականութիւնն
այն գլխից արդէն նկիւնական ասպա-
հովում կեանք ունենալով, միշտ դը-
րելի է կանգնած եղել հայ ժողովրդի
վերածնութեան եւ նրա կեանքի մէջ
պատուաւոր դեր խաղալով, մենչեւ օ-
րս եւս աշխատում է պատուով կա-
տարել այդ գերը: XIX դարու մտաւոր
շարժման առաջին դարի առաջին ու
կարծածն առաջնորդը եղել է Նոյն-
պէս մեր հոգեւորականութիւնը:

Ինչպէս երեւում է, միևնոյն դերը,
թէկա շատ սահմանափակ չափով, կա-
տարել է հայ քաջանախկին դասը:

գատել, նրա մէջ շարունակ արա-
տաւոր կողմեր գտնել և թուք-
մուր թափել: Մեզնից ամեն մէկը
պատրաստ է ասելու ուրիշի հա-
մար. «Հայ է, է՛, չի լինիլ»... Կար-
ծես, արժանապատւութիւն, ինք-
նապատուութիւն ասածը բոլորովին
գոյութիւն չունի այդ ասելու ժա-
մանակը:

Միթէ ուրախի է այս գրու-
թիւնը, որ ամեն մի հայ իւր բա-
րեկամներին ճանաչելով միայն
պատրաստ է գատափետել ամբողջ
ազգին և, առանց ինքն իրեն շիրա-
ւորած համարելու, մի երկուսի ա-
րատները բոլոր ժողովրդին վերա-
գրել: Կարծում ենք դա ոչ թէ մի
ուրախի երևոյթ է, այլ մի ցա-
ւալի երեւոյթ. դա ոչ թէ մեր բա-
րոյական արժանաւորութիւնն է
ցոյց տալիս, ինչպէս կարծում են
պարզամիտներն, այլ մի ընկած,
ընկճուած գրութիւն է վկայում:

«Հայից բան չի գուրս գալ»,
կարելի է լսել սոսուտ բազմու-
թեան բերանից. իսկ մի մարդ, որ
այնքան սոսոր գտափետ անի իւր
մասին, որ ասում է թէ իրենից
բան չի գուրս գալ, կը նշանակէ,
որ նա արդէն յոյսը կորած է և
հոգւով ընկճուած:

Եթէ մի բան է հարկաւոր մեր լրա-
գրութեան ար անի, դա ոչ թէ հայ ժո-
ղովրդի իրր ունեցած արատաւոր կող-
մերը պարզաբար մերկայանելն ու ի-
բր մարտիկն է, ինչպէս արեւ է նա
տարիներ ընթացքում և անում է:
Բաւական է, որ ամեն մի հայ էլ իւր
առօրեայ խոսակցութեան մէջ ա-
նում է այդ. մեր լրագրութիւնը
պէտք է զգուշանայ այս մասին,
որովհետեւ ինչպէս որ մարդս կա-
րող է իւր առաքինութիւնների
գիտակցութիւնն ունենալով իւր ար-
ժանաւորութեան և ինքնապատ-
ւութեան մէջ աւելի ևս հոգւով

որը թէ և լիովին ապագոյում և կեանք
չէ ունեցել, այլ մեծ մասամբ նայել է
ժողովրդի կամաւոր տուրքին, բայց և
այնպէս, երկար դարեր ընթացքում,
նոյնպէս ստեղծել է իւր համար բաւա-
կան ապագով կացութիւն. նրա հա-
մար ժողովուրդը սովորել է բաժնի հա-
նել իւր կեանքի բոլոր փոքր և շատ
նշանակաւոր դէպքերում—ծնունդ, միջը-
տուլիւն, ամուսնութիւն, մահ—այս
դէպքերում քաջանայական դասն ու-
նէր և ունի իւր մասը, իւր օգուտը:
Աւանդական սովորութիւններն օրէնքի
ոյժ են ստացել:

Մակայն, ինչպէս երևում է, քաջա-
նայական դասն ևս բոլորովին ապա-
շով չէ եղել բազմից անաջող բերմունք-
ներից: Յանկարծ, օրինակ, քաջանուն
հիւանդանում է և դրանով զրկւում
իւր արդիւնքների մեծ մասը, անկա-
րող է լինում ժամանակին զարմանել
իւր առողջութիւնը, վախճանում է և
թողնում իւր կիսն ու գաւաղները ա-
նապաշով դրութեան մէջ: Այս օր է,
որ որբերին և այլերին օգնութեան
հասնել, նրանց կեանքն ապաշովէ:
Եւ ահա այստեղ ծնունդ է աւելում
քաջանունների մէջ փոխադարձ օգնու-
թեան մեղքը, փոխառութեան արդար
գանձատուութիւնը միտքը, որը
ժամանակի ընթացքում աւելի ու ա-
ւելի արժանաւորութիւն վերջապէս իրա-
գործում է:

Վերախել, Նոյեմբերի 3-ին, վաղից ա-
ւագ եկեղեցւում, թիֆլիսի քաջանայա-

բարձրանալ, արիանալ ու առաքի-
նանալ, այնպէս և կարող է և
շատ անգամ իւր պակասութիւն-
ների և նոյն իսկ չունեցած պա-
կասութիւնների գիտակցութեան
ներքոյ ճնշուել...

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

Այսօր, Նոյեմբերի 14-ին թիֆլիսի
Վր. ազ. բանկի թատրոնում մեր տա-
ղանդաւոր կոմիկի պ. Թուրեմանի բեմե-
քիւն է Պ. Թուրեման արդէն գրաւել
է թիֆլիսի հայ թատերասէր հասա-
րակութեան համակցութիւնը, ուստի
յոյս ունենք, որ ամեն մէկին այս գե-
շեր կը շատապէ թատրոն իւր այդ հա-
մակցութիւնը ցոյց տալու սաղանդա-
ւոր դերասանին:

Նոյեմբերի 12-ին թիֆլիսի վերադա-
ձաւ Ամերիկայի համալսարանի հայու-
գէտ պրոֆեսոր Կոնդերը, որ իւր ա-
մուսնու հետ, ինչպէս յայտնի է, էջ-
միւսին էր գնացել արժանի մասնա-
գարնում մի քանի շին ձեռագործներ
ուսումնասիրելու համար Ասում են,
որ պրոֆեսոր Կոնդերը իշխանին
մասնադարձում մի նոր գեղար-
արել հինգերորդ դարու հայոց գրա-
կանութեանը վերաբերեալ:

Վաղը, ուրբաթ օրը, Նոյեմբերի 5-
ին, Վրաց ազ. բանկի թատրոնում
Մաքիմապեան ամուսնները պարսից
հեղատոսի և հասարակութեան խնդ-
րանք կը տան թուրքերէն երկրորդ
ներկայացումը: Այդ ներկայացումը
կրկնուելու են միևնոյն պիեսներն, ինչ
որ և առաջին ներկայացման ժամա-
նակ, և միևնոյն անձերն մասնակցու-
թեամբ: Պէտք է յուսալ, որ թուրք
հասարակութիւնը, մասնաւոր ինտե-
րէկտու դասն այս անգամ զոնէ հա-
մակցութեանը վերաբերելու այն ան-
ձերն ջանքերէն, որոնք առաջին և
և միակն են հանդիսանում Վոլկասով
թուրքացի բեմ հիմնելու գծուարին
գործում:

Թիֆլիսում տարածուած են ծաղիկ

կան դասն ի գէմս իրեն խնայողա-
կան գանձարանի վարչութեան, հոգե-
հանգստի կատարեց այն բոլոր ննջե-
ցիականի համար, որոնք իրենց կտակ-
ներում չեն մտաւոր թիֆլիսի քաջա-
նաներին և նրանց խնայողական գան-
ձարանին մաս են հոնել: Դա, ի հա-
կէ, քաջանաների կողմից երախտադե-
տական պարտք էր միայն: Բայց մեկ
համար նշանակութիւն ունեցողը դո-
ծի այդ կողմը չէ. նշանաւորը այն հա-
մակցութիւնն է, որ զարկնում է ժո-
ղովրդի մէջ դէպի այդ խնայողական
գանձարանը:

Ընդհանրապէս մեզանում սովորու-
թիւն է կարծել, թէ կտակները կա-
տարում են փառասիրական պղպ-
մունքներից: Գուցէ այդ կարծիքը բո-
լորովին անհիմն է չէ, բայց չէ կա-
րելի ուրանալ և այն հանգամանքը,
որ կտակներն մի այլ հիմք ևս ու-
նեն—դա կտակատարների դէպի հա-
սարակութիւնն իրախտաշատաց լինե-
լու զղացմունքն է, որ զարկնում է
նրանց կեանքի վերջին ըրակներում:

Մեր ներթափառ դարում ոչ ինչ զար-
մանալի չէ, եթէ վրացի և շատ ունե-
ւոր անձներ, իրենց կեանքի ընթաց-
քում անդադար մտաւորելով զոյու-
թեան կուրս համար, անդադար մըը-
ցութեան մէջ լինելով իրենց նմանե-
րի հետ, առօրեայ հոգսերի միջև մեծ
մտաւոր մոռացութեան են տալիս ի-
րենց պարտաւորութիւնները դէպի հա-
սարակութիւնը, որը անդամ մասն
են գտնւում իրենց և որը հաշտուով ձեռք

և գիտութեան հիւանդութիւնները, ո-
րոնք առանց գիտելի չեն անցնում:

Հինգ-վեց օր շարունակ Ռուսիայի
պատար շատացուելով, վերջապէս երէկ,
Նոյեմբերի 13-ին, թիֆլիսում ստացուե-
ցաւ պոստի մի մասը:

Լուսաւորութեան միջնորդութեան
մէջ վերջնականապէս վճռուած է
Գորպասի համալսարանում հետզհետէ
մտցնել ընդհանուր համալսարանական
կանոնադրութիւնը:

Նոյեմբերի 10-ին թիֆլիսի 1-ին կա-
սիքական գիմնադպեմում տարեկան
հանդէս կար: Տեսչի կարգադրած տե-
ղեկագրից, ի միջի այլոց, երևում է,
որ մինչև Նոյեմբերի 1-ը բոլոր աշա-
կերտների թիւն եղել է 675, որոնք
ըստ ազգութեան բաժանուել են հի-
տեակ կերպով. ուսու 264 հոգի, հայ
189, վրացի 109, հրէայ 18 և ուրիշ
ազգութեան աշակերտներ 73 հոգի:
Այս և նախորդ տարիների համեմատա-
կան թիւերը ցոյց են տալիս, որ մինչ-
դեռ ուսու աշակերտների թիւը գիմ-
նադպեմում հետզհետէ նուազում է,
ընդհանրապէս հայերէն աւելանում
է. նուազում է նոյնպէս վրացի աշա-
կերտների թիւը և աւելանում է հրէա-
նների թիւը:

ԳՐՈՒԹՅՈՒՆ. — Անցեալ տարի արժանա-
պատիւ հայր տէր Ստեփաննոսի աշ-
խատութեամբ Գործաշ հայոց երկուս
դպրոցի դաշինքում աշակերտ գումար-
ներ ծախսելով շինեցին մի թատրո-
նական բեմ, այն յոյսով, որ իւրաքան-
չեւ, եթէ ոչ երկու շարքով, գոնէ
ամեն մէկ անգամ պիտի տալին ներ-
կայացումներ տեղիս հայ ուսուցիչների
և մի քանի թատերասէր երեսասարդ-
ների մասնակցութեամբ: Մակայն ա-
հա մի ամբողջ տարի անցել է, բայց
ոչ ոք չէ մտածում ներկայացումների
մասին: Թէ այդպէս պիտի լինէր, ապա
ինչո՞ւ համար էին այն աշակերտ ծախ-
սերը: Կրկնում ենք՝ այդպէս աշա-
րքով անել թատրոնական գործը ան-
կարելի է, այլ հարկաւոր է երբեմնա-
պէս՝ յարմարելով հանգամանքներին
գոնէ թեթիւ վրդովներ կամ կոմի-

են բերում ներթափան ապագոյութիւ-
նը: Եւ ահա իրենց կեանքի վերջին
օրերին երբ աշխատակից հոգսերը
զաղարած փոքր ինչ հանգիստ են
առնում, մտածում են հոգու փրկու-
թեան, բարի յիշատակ թողնելու, դէ-
պի իրենց հասարակութիւնն ունեցած
պարտքը կատարելու մասին: Եւ ո-
րովհետեւ մեղաւորում հասարակական
հաստատութիւններ չկային բացի եկե-
ղեցւոյ և ուսումնարանից, ուստի և
կտակատարներն իրենց ուղարկու-
թիւնը գլխաւորապէս կեղծոնացնում
էին այդ հաստատութիւնների վրայ:

Բայց ահա շինուում են զանազան
բարեգործական ընկերութիւններ՝ թէ
կանանց թէ և ընդհանուր,— և կտակ-
ները մաս են հանում նաեւ այդ
հաստատութիւններին: Հիմնում է վեր-
ջապէս քաջանաների փոխառութեան
փոխական գանձարանը — Նուերատու-
թիւններ ու կտակներ լինում են նաեւ
զրա օգուտին...

Անկասկած է, որ մեր ժողովրդի
մասնաւոր և բարոյական առաջադիմու-
թեանը ծառայող երեք գասակարգե-
րից քաջանայական առաւել ապագո-
յութեան է ներթափանալու: Բայց ե-
թէ, չնայելով դրան, դարձեալ այդ
գասակարգը կարիք է զգում փոխա-
դարձ օգնութեան և այդ նպատակով
գանձարան է հաստատում, որքան ա-
ւելի պիտի լինի փոխադարձ օգնու-
թեան կարիքը միւս երկու գասակար-
գերին—ուսուցիչներին և գրագէտներին—

գիտներ ներկայացնել որոնք, կար-
ծում ենք, մեծ գծուարութիւնների
չեն հանդիպել:

Ջարմանայի առաջադիմութիւն է
նկատուում տեղիս զորարարին հայ գե-
նուորներին մէջ. նրանք անցեալ տարի
երկու ներկայացում տուին, և գոյա-
ցած գումարով մի փոքրիկ զբաղարան
շինեցին: Կտւում ենք, թէ այս օրերս
նրանք մտադիր են մի ներկայացում
տալ յօգուտ ուսու սովորողներին:

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՅԵԼԱՆԻՑ, — Մի երկու
անգամ մեղաւորում ձեւն է եկել, սա
կայն իսկոյն հարուել է: Անձրիային
օրերից յետոյ, այժմ բաւական տաք
օրեր են: Փաղաքի շրջափայ լեռներն
ամբողջապէս ծածկուած են ձիւնով:
Ձիւնորոտիկութեան վիճակահանու-
թիւնը Նոյեմբերի 1-ից սկսուած է Օդ-
դուրով, 18-ին կրկին նորոգում,
իսկ գիտեմքերի 1-ին քաղաքում:
Նրանք շրջանի գաղափարներն
է այժմ, անցեալ օրը մի երեսասար-
դի, որ Գեօմի գեղից հայ քաջանայի
օրերն է, գաղափարը վճռել է 12
տարի տաժանակիր աշխատանքի
ենթարկել մի հայ կնոջ ապանութեան
համար:

ՆՈՒԹԻՑ. — Փաղաքում և գաւա-
ռիս գեղերում խոտ տարածուած է
ծաղիկ հիւանդութիւնը, որ շատ հո-
շիք է տանում: Ամեն օր երեք չորս
երեկոյ է յանձնում հոգին: Այստեղ
ծաղիկ պատուաստողներ չկան. պա-
տուաստուածն էլ դարձեալ ծաղիկ է
հանում և մահանում: Պէտք է այս
մասին մտածել և հոգալ, թէ ոչ:

ԽՈՏԻ ՋՈՒԻՑ (Սպերի գաղափար). —
Մինչ դեռ յոյս ունենէր աշուքը եր-
կու ամիս ևս շարունակելու, հոկտեմ-
բերի 20-ին յանկարծ այնպիսի ձիւն
եկաւ և սաստիկ փոթորիկ բարձ-
րացաւ, որ համառոտ բոլոր բաւակա-
նութիւնը, մասնաւոր թողնուած ծա-
ռերը վնասուեցան և գրանով վնա-
սուեցաւ ամուսնանիկ ուսումնարանը:
Հայրը նաեւ տարիներէ ի վեր սա մի
հազուադէպ դէպք է, որ ձիւնը այս-
տեղ՝ այսպէս շուտ է սկսուած: Մեր
կողմերը կիսափայն մթերքների գեղ

համար
Փառնանա տկարանում է, ծերա-
նում է, կամ մեռնելով անապաշով
ընտանիք է թողնում—բայց նրա ներ-
թափանքը դարձեալ ապագոյութեան
է, թէ և այդ ապագոյութիւնը շատ
սահմանափակ լինի: Նրա պարտաւո-
րաւորը պարտաւոր է իւր եկամուտի
մի մասը հասցնել նրան կամ նրա բն-
տանիքին, մինչև որ որբերը կատարե-
լուանապէս կրկնանան: Գուցէ այդ մա-
սը շատ քիչ է լինում, բայց հօ էլ
մի բան է, մասնաւոր ու ժողովուրդը
երբէք չէ մոռնում իւր հոգեւոր հո-
ւութիւն և նրա ընտանիքը:

Բայց ուսուցիչը՝ Նա իրաւունք չու-
նի հիւանդանալու, իսկ մեռնելը հօ
մահացու մեղք է նրա համար—հախա-
ռակ դէպքում նրա ընտանիքը գա-
տաւարանում է ամենամասնաւոր
տաւարաններից, նոյն իսկ սովորում
լինելու Նա մոռացում է թէ ընկեր-
ներից, թէ հասարակութիւնը՝ որն
համար իւր կեանքն է տուել և թէ
մինչև անգամ իւր ընկանութիւնը
Հայ ուսուցիչը գաղափարաւորում է
ամուրի մտաւոր—եթէ միայն չէ ու-
րում աշխարհի թշուառներով ծանրա-
բեռներ:

Բնական իրենց, որ ապալիս ծանր
հանգամանքներում ամենից առաջ
ուսուցիչների մէջ ծնուէր փոխադարձ
օգնութեան միտքը և մարմին ստա-
նար, մասնաւոր ու ուսուցիչների գա-
տակարար իւր մասնաւոր կարողութեամբ

ևս էժանութիւն է, բայց, հանգա-
մանքներին նայելով, վերջը լմանգու-
թիւն է սպասուում: Հոկտեմբերին եղ-
ջիւրաւոր անասունների մէջ մի տե-
սակ հիւանդութիւն չարանուեցաւ, ո-
րին շատ եղեք և կովերը ոչ զնային,
այդ կողմից վնասը մեծ է ամբողջ
Սպերի գաւառական: Մեր ուսումնա-
րանները դեռ ևս փակ են. այդ մա-
սին ոչ մտածող կայ և ոչ ուսուցիչ է
ճարում. սակայն այստեղ բնաւ
չեն էլ խմանում թէ ինչ են նշանա-
կում «ուսուցիչ» կամ «վարժապետ»
բառերը: Նրանք իրենք ուսում է տա-
լիս մի վարդապետ, որ հայերէն,
թուրքերէն և Փրանսերէն է սովո-
րեցնում. հայերէնը Սպերի է, ժա-
մագրքը և Նոր կտակարանը, իսկ
վերջին տարիներս նաեւ փրկականու-
թիւնը: Գաղափարութեան այս արդէն
արիւն ընկած եղանակի այստեղ
գործադրելու պատճառը ոչ թէ արժ.՝
վարդապետն է, այլ ժողովուրդն և
ծերունի քաջանաներն, որոնք, ինչպէս
ամեն բանում, նոյնպէս և ուսման մէջ
յամառութեան չափ պիտի են իրենց
չին հաշտակաւորան սովորութիւննե-
րին:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՅԵԼԱՆԻՑ, 5 Նոյեմբերի.—
Նրանց մինչև Ագուլիս, ինչպէս
այտնի է իւրաքանչիւրին, ով երբ և
իցէ առիթ է ունեցել այդ կողմերը
գնալու, խմուղի չկայ, թէ և ճանա-
պարտագործութեան համար կայ պո-
տային տրուիտ Այս է պատճառն, որ
անձրիային օրերին անցուղաւոր խոտ
գծուարանում է և անասնի ցեղն է
զոհանում: Ճանապարհին, իսկ ձիւնը,
ձիւն գալիս, ճանապարհը բնական կող-
չում է ձեռն մէջ և երբ և երկուսի
աշխիւն ունի չի երևում: Թողնեք
ճանապարհորդութեան ուրիշ անցու-
մարութիւնները՝ երկար ժամանակ
գնալու, ինչանհերում սպասելու, ցուր-
տը, քամին, ցեղը, Վաղարշ է, որ նա-
խագիծ կայ Նրանց մինչև Հին-Նա-
ղայ երկաթուղի անցկացնելու, բայց
նախագիծը մնում է միայն մեռած
տաւ: Նրա ձեռք պատշաճում է խօսել

աւելի շատ բնութեան էր այդ անե-
րու:

Բայց մինչև օրս մի աղափսի բան
չկալ՝ մի շատ հասարակ պատճառով—
ուսուցիչներն այնքայն չեն ստանում,
որ խնայողական գանձարանի համար
մի բան աւելացնել կարողանան: Նը-
րանք այն գաղափարն են կայծում,
որոնց գլխին ամեն մի տեղից վեր
կացող կարող է կախալ կտրել և ո-
րոնք ամեն մի բողբ արտադրութիւն-
նաւու են ներկայանում սովորողների
գաղափարին աւելացնելու:

Հենց առաջին օրից հայ ուսուցիչ
ճակատին գրում է եղել յորիսքներ
ու հարմարեք կրելու գրքը: Արդէն
բաւական յայտնի են նրանց՝ հոգա-
րարձուների երեսից կրած հալածանք-
ները. հարկ չկալ դարձեալ և դար-
ձեալ այդ յարաբերութիւններին գաղ-
ափար: Բայց զիջողորն այն է, որ
չենց հայ ուսուցիչների գրութիւնը թէ
բարդապէս և թէ ներկայանալու ա-
պագոյութեան փոքրիկ անգամ միջոց ի-
մասն նրանց են եղած. ինչեցէք կո-
ղարները, համեմատեցէք ուսուցիչնե-
րի ստացած ուսմանը կողմից ա-
ռաւ և յետոյ և կը տեսնէք, որ ա-
ռաւութիւնը դարձեալ ճանապարհա-
րական շրջանին է պատկանում: Եւ ոչ
միայն այդքան, բանից երևում է, կո-
ղարներից և հոգաբարձական իրա-
ւունքների վերջին սահմանափակումից
ու թեմական նոր տեսուչներ հաստա-
տուեց յետոյ, ուսուցիչների գրութիւնը
առաւել ևս ճանապարհ է և պաշտօն

Ռոստոմ-Բէգ.

Типографія конторы газеты Кавказъ Гол. пр., домъ Читахова

3-2.